

Alexander Comrie (1706-1774)

Zodra een beroep is uitgebracht, gaan veler ogen en verzoeken naar de persoon die dit in ontvangst heeft genomen. Het is korter of langer wachten totdat er van hem of haar een afwijzende of instemmende reactie volgt. Dat is niet altijd vanzelfsprekend geweest dat de betrokkene hierin het laatste woord heeft. Zo heeft de bekende prediker dr. Alexander Comrie van Woubrugge wel acht beroepen ontvangen. Slechts vijf keren heeft hij zelf een beslissing genomen. De andere drie keren wordt er voor hem beslist. Soms al heel snel. De uitslag is dan bij voorbaat bekend. Een overkomst is niet gewenst.

Het fenomeen zal wel van alle tijden zijn. In de beroepingsprocedure is ergens iets misgegaan en dan moet het gewoon over. Het feit dat in oude tijden ook het gemeentebestuur of een grootgrondbezitter een grote vinger in de pap heeft, is regelmatig een storende factor geweest. Er zijn veel processen gevoerd over de vraag wie het beroepingsrecht bezit. Mag de kerkenraad slechts een voorstel met één of meer namen inleveren of heeft zij het laatste woord? In het eerste geval zie je dat een andere autoriteit soms langs bijzondere wegen alsnog het gelijk probeert te verkrijgen. Met name rond het jaar 1740 zie je veel problemen ontstaan. Is het voordien gebruikelijk dat er jaarlijks zo'n drie tot vier nominaties of beroepen worden afgekeurd, in genoemd jaar komt de teller op veertien en het volgende jaar nog eens op elf.

Overigens hebben ze ook in Woubrugge hiermee ervaring opgedaan en ook niemand minder dan genoemde Comrie, bekend geworden van zijn boek "Het A B C des geloofs". Over zijn levensloop is reeds meer gepubliceerd. Dr. A.G. Honig promoveert in 1892 aan de Vrije Universiteit cum laude op een proefschrift over deze theoloog. Vervolgens heeft J.H.R. Verboom een boek geschreven over de predikant van Woubrugge. Deze is geboren op 16 december 1706 in het Schotse Perth. Reeds de volgende dag is de nakomeling uit een aanzienlijk geslacht gedoopt. Van moederszijde is Comrie een achterkleinzoon van de beroemde prediker Andrew Gray (1633-1656). Hij ontvangt z'n catechetisch onderwijs van de gebroeders Erskine. Ook hun werken worden nog altijd in ons land gelezen.

De vader van Comrie komt echter op een gegeven moment zodanig in financiële problemen dat zoonlief de studie moet afbreken. Deze arriveert rond het jaar 1725 in Rotterdam, alwaar hij zich enige tijd op de handel toelegt. Het herstel van een ernstige ziekte brengt een wending. Het werk wordt verwisseld voor de collegebanken. Vier jaren aan de Universiteit van Groningen onder de professoren Anthonius Driessen en Cornelius van Velzen en vervolgens sedert 1733 te Leiden. Het volgende jaar wordt hij bevorderd tot doctor in de wijsbegeerte. Aansluitend meldt hij zich voor het examen bij de classis van Leiden en Neder-Rhijnlandt. Comrie houdt een preekvoorstel

over de bijzondere teksten uit 2 Timoteus 2 vers 20 en 21. Dat voldoet net als zijn kennis over de Hebreeuwse en Griekse taal zodanig dat hij unaniem wordt toegelaten tot de verkondiging van het Evangelie.

Woubrugge, bestaande uit zo'n acht- tot negenhonderd inwoners, is op dat moment vacant. Carolus Blom, een vriend van de eerder besproken Sicco Tjaden, is daar op 12 mei 1734 overleden. Bij de speurtochten naar een opvolger worden de ogen steeds meer op Comrie gevestigd. De kerkenraad stelt een drietal vast waarop ook de namen prijken van de meer ervaren bevindelijke predikers Martinus Westerhout uit Bodegraven en Samuël Barovius uit Renswoude. Als de ambachtsheer de uiteindelijke keuze moet maken, valt deze al snel op de kandidaat. Het dateert al van ver voor de reformatie dat de bewoner van het kasteel van Jacobsvoude niet alleen in de burgerlijke gemeente de touwtjes strak in handen heeft maar ook de benoeringen in de kerk regelt. Hij is het deze keer opmerkelijk snel eens met de kerkenraad. Dat loopt na het emeritaat van Comrie wel anders.

Overkomst niet nodig

Ook de kerkelijke instanties houden de vaart er goed in. Nog geen jaar na het overlijden van de vorige predikant preekt hij voor hen over Romeinen 5 vers 16. De leden van de classis zijn tevreden over zijn "rechtzinnige, doorgeleerde en wonderwel gepaste antwoorden". Enkele afkondigingen en dus ook weken later is het moment van de bevestiging daar. Consulent Nicolaas Holtius uit Koudekerk beklimt op 1 mei 1735 als eerste de kansel van Woubrugge. Hij vraagt voorafgaand aan de bevestiging aandacht voor Johannes 3 vers 14 en 15. Comrie bepaalt z'n gehoor tijdens de tweede dienst van die dag bij Zacharia 6 vers 15.

Een rustige periode van inwerking wordt hem niet gegund. Ergens in oktober van ditzelfde jaar laat ook de kerkenraad van Kralingen het oog op Comrie vallen. Echter het stadsbestuur van Rotterdam ziet er niets in en keurt het beroep af. Dat is te meer opmerkelijk daar drie andere predikanten, waaronder genoemde Barovius, de beroepingsbrief uit Kralingen met een bedankje hebben bekroond. Wanneer één en ander in november in de Boekzael wereldkundig wordt gemaakt, is het vijfde beroep reeds uitgebracht en aangenomen. Tot heden is de vraag niet beantwoord waarom uitgerekend het vierde beroep is afgewezen. Aan de ligging van Comrie kan het niet hebben gelegen. De nieuwe predikant van Kralingen, Cornelis Blom uit Zunderdorp, nog wel geboren en getogen in Woubrugge, heet eveneens een beslist rechtzinnige voorganger. Wellicht zal het (te) korte verblijf in de eerste gemeente en daardoor ook onvoldoende ervaring een rol hebben gespeeld.

Dit maakt het voor Comrie ondertussen gemakkelijker. Z'n overkomst richting de grote haven- en handelsstad is niet nodig en dus kunnen alle overpeinzingen over het beroep snel worden beëindigd. De plaats op het drietal in de Schotse kerk van Rotterdam leidt zelfs niet tot een beroep.

Coccejaan

Het blijft enkele jaren rustig rond de pastorie van Woubrugge. In de hervormde gemeenten van Arnemuiden en Oostzaan prijkt z'n naam wel op de kandidatenlijsten voor een nieuwe voorganger, het beroep gaat naar een ander. Zo ook in beginsel in het vestingstadje Naarden. Echter bij de tweede poging aldaar komt Comrie wel als de gewenste voorganger uit de bus. Nummer één van het drietal, Hermannus van Loo uit Bergschenhoek, wordt opnieuw gepasseerd. Of dat de reden is geweest, blijft onduidelijk, maar het stadsbestuur haalt een streep door het beroep op de pastor van Woubrugge. Het is overigens de enige keer dat ze zich zo tegenover de kerkenraad opstelt. Ook hier kan het niet aan het theologische gedachtegoed hebben gelegen. Het

derde beroep van de kerkenraad gaat alsnog naar Van Loo.

Het moet wel een beproeving zijn geweest dat Comrie het korte tijd later, reeds in de zomer van 1741, opnieuw moet ervaren. In Schoonhoven is een vacature ontstaan. Wanneer je het verloop van het beroepingswerk aldaar gadeslaat, vraag je het af wat het stadsbestuur bezielt met de aanhoudende afwijzingen. Dat wordt gaandeweg duidelijk zelfs voor iedereen in den lande gepubliceerd. Ze willen een predikant van de Coccejaanse richting. Anderen (zo ook volgelingen van Voetius) worden meteen afgewezen.

Dat begint in de zomer van 1740 met de afkeuring van het drietal. Dit herhaalt zich dan tot drie keer toe. Tegen het einde van het jaar volgt een beroep op Wilhelmus Prins van Woerden. Deze bedankt. Eerst in de zomer van het volgende jaar komt er weer een tweetal op tafel. De kerkenraad mag een keuze maken uit Cornelis Meuls uit Boven-Hardinxveld en de nummer 2, Alexander Comrie. Als de stemming op laatstgenoemde uitvalt, zijn de rapen wel gaar. Het beroep wordt op 26 juni uitgebracht. Lang hoeft Comrie er niet over te denken, reeds de volgende dag wordt het “geëxcuseerd”. Het zal in de zilverstad nog twee jaar duren voordat de strijd tussen de kerkenraad en de overheid wordt afgesloten en de overkomst van een nieuwe voorganger in de geest van Coccejus een feit is.

Eén dochter

Ook nu heeft Comrie geen eigen beslissing aan zijn gemeente meegedeeld. Tot drie keer toe in betrekkelijk korte tijd is reeds voor en over hem besloten. Zelfs ondanks de uitgave van geschriften blijft het met de aanzoeken zeer rustig. De kerkenraad van Oude Tonge plaatst hem bij herhaling hoog op de lijst maar geeft toch ook uiteindelijk de voorkeur aan de predikant van het Noordhollandse Zunderdorp. Met de predikant van die gemeente heeft Comrie vaker op de nominatie gestaan. De kerkenraad van Aalsmeer geeft aan tien andere voorgangers een hogere plek. Ook in Oud-Beijerland komt het stadsbestuur met andere kandidaten op de proppen.

Behalve deze beproevingen grijpt het hem wellicht nog meer aan het hart dat hij ook bij herhaling z'n vrouw aan de dood moet afstaan. De eerste, Johanna de Heyde, overlijdt ruim een jaar na het huwelijk in het najaar van 1738. Ze is twee weken eerder bevallen van de eerste en enige dochter Rachel Cornelia. Comrie hertrouwt in het voorjaar van 1741 te Lexmond met Maria van der Pijll. Zij sterft als het jaar 1764 nog maar vier dagen oud is. Enkele jaren later trouwt hij z'n derde vrouw, Catharina de Reus uit Beverwijk.

Ondertussen zijn er vier beroepen op hem uitgebracht die wel de eindstreep van zijn beslissing hebben bereikt. De gemeente Den Bommel doet bij hem voor zover we weten voor het eerst de ervaring van een bedankje op. Daar is geen geharrewar met een stadsbestuur of een ambachtsheer. In de zomer van 1748 wordt het beroep uitgebracht. Comrie acht het in eerste instantie na dertien jaren in z'n eerste gemeente wel welletjes. Echter daar willen ze hem niet zomaar laten vertrekken. Na aandringen “met zoveel klemmende redenen” besluit hij reeds na negen dagen toch te bedanken. Die haast is geboden opdat de gemeente van het Zuidhollandse eiland Goerre-Overflakkee nog voordat het jaargetijde te ver verloopt een ander beroep kan uitbrengen. Een maand later is het reeds zo ver.

Nog niet

Opnieuw komt Aalsmeer in beeld. Deze keer eindigt Comrie op de tweede plaats van het drietal. In Zierikzee voert hij het zestal met gegadigden zelfs aan. Wanneer het drietal wordt gekozen valt deze zeldzame prediker helemaal buiten beeld. Je leest wel dat z'n tegenstanders allerlei geruchten over hem rondstrooien met de mededeling dat hij eigenwijs en stijfkoppig zou zijn. Zelf weerlegt hij dit en geeft aan niet naar een verandering “te haken”. Kerkleden elders kunnen

evenwel hun hart ophalen aan een nieuw geschrift met leerredenen over de kwijnende staat van gelovigen. Bovendien mengt de dominee van Woubrugge zich in het conflict met de Zwolse predikant Antonius van der Os.

Hij komt wederom in beeld in Alblasserdam en Steenberg. Evenzeer weet de kerkenraad van Steenwijk hem te waarderen. Daar wordt na het overlijden van Egbertus Metelkamp eerst opnieuw de voorganger van Anloo aan de tand gevoeld. Bij een tweede poging eindigt het overleg tussen de kerkenraad en de stadsbestuurders in het voordeel van Comrie. Het is ook van de discussies rond de uitgaven van Wilhelmus Schortinghuis uit Midwolda (Oldambt) bekend dat hij juist op steun van de classis Vollenhove en Steenwijk kan rekenen. Voor de afwegingen rond het beroep krijgt de pastor van Woubrugge maar liefst drie weken bedenktijd. Meestal wordt in deze dagen sneller beslist. Maar nee, hij ziet geen mogelijkheid het beroep aan te nemen. Het ontbreekt hem aan vrijmoedigheid om zich van Woubrugge los te maken.

Dat de kerkenraad van Steenwijk toch veel hoop heeft op zijn overkomst, moge wel blijken uit het feit dat twee nominaties later opnieuw Comrie op de eerste plaats eindigt, nu in het nadeel van Antonius Knock uit Twijzel. Geen van beiden worden beroepen. Ondertussen heeft ook 's-Gravendeel een hengel in dit viswater uitgeworpen. Wat de kerkenraad in 2010 is gelukt, namelijk de dominee van Woubrugge overhalen, lukt in het voorjaar van 1752 (nog) niet. Het Zuidhollandse Rijswijk komt in beeld. Echter hoger dan de derde plaats op de nominatie eindigt hij niet. Dat is wel het geval wanneer er andermaal in Oude Tonge naar een nieuwe voorganger wordt gezocht. Aller ogen richten zich meteen op hem. Een week later bedankt hij opnieuw. Hij blijft zijn eerste gemeente trouw.

Hel en Dood

In de Boekzaal van februari 1760 pakt collega Meinardus Ruysch uit 't Woudt groots uit tegen Comrie en zijn bevestiger Holtius. Inzet is het gedachtegoed van de Leidse hoogleraar Joan van den Honert. In een heruitgave van een geschrift van Gijsbert Voetius maakt de dominee van Woubrugge duidelijk aan welke kant hij staat. Hem valt ook nog de eer te beurt om de classis Leiden te vertegenwoordigen op de provinciale Synode van Zuid-Holland. Aanhoudende en toenemende lichaamszwakheden doen hem in het najaar van 1771 besluiten het emeritaat aan te vragen. Reeds een half jaar wordt het pastorale werk voornamelijk uitgevoerd door de predikanten uit de omliggende gemeenten. Hij kan zelf geen afscheid meer nemen en ook niet meteen weg. Zicht op een opvolger ontbreekt. Een oude vete komt naar boven. Het vorig uitgebrachte beroep dateert inmiddels van een kleine veertig jaar geleden. Wie heeft het recht de opvolger te beroepen: de kerkenraad of de ambachtsheer? De laatste haalt z'n recht bij het Hof van Holland. De oude predikant verhuist eerst daarna naar Gouda en komt er op 10 december 1774 op 67-jarige leeftijd te overlijden. Een In Memoriam in de Boekzaal stelt dat hij "een der eerste wagers was op Sions muuren wiens naam altoos in zegeningen geweest is en door zijn hoogstgeschatte Schriften blijven zal". Het bericht sluit af met het grafschrift:

“Werd Macedonisch Vorst met recht genoemd den Grooten,
Om dat gantsch Asiën zijn Scepter hulde bood?
Dees ALEXANDER, in dit sombre graf beslooten,
Was grooter, want zijn pen verwon en Hel en Dood.”

Beroepen uitgebracht op ds. A. Comrie:

Woubrugge	??-01-1735	
Kralingen	??-10-1735	> afgekeurd
Naarden	19-10-1740	> afgekeurd
Schoonhoven	26-06-1741	> afgekeurd
Den Bommel	14-06-1748	
Steenwijk	29-01-1752	
's-Gravendeel	06-03-1752	
Oude Tonge	07-06-1753	